

EESTI KUNSTIAKADEEMIA

Kunstikultuuri teaduskond Muinsuskaitse ja restaureerimise osakond Kunstimälestise suund

Kairi Priimets

**TALLINNA TELETORNI KOHVIKU INTERJÖÖR
AASTAST 1980 – TÄNAPÄEV**

BAKALAUREUSETÖÖ

Juhendaja: dots. Mati Raal

Tallinn 2008

Autorideklaratsioon

Kinnitan, et olen koostanud antud bakalaureusetöö iseseisvalt ning seda ei ole kellegi teise poolt varem kaitsmisele esitatud.

Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, olulised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on töös viidatud.

„ .... ” ..... 2008. a.

.....

Töö vastab bakalaureusetööle esitatud nõuetele :

„ .... ” ..... 2008.a.

.....

Kaitsmine toimub Eesti Kunstiakadeemia Kunstikultuuri teaduskonna muinsuskaitse ja restaureerimise osakonna nõukogu koosolekul 12. juunil 2008. aastal.

Kaitstud hindele:

.....

„ .... ” ..... 2008. a.

.....

SISUKORD

1. SISSEJUHATUS.....	3
2. OLÜMPIAREGATI MÕJU TALLINNA LINNAPILDILE.....	4
3. TALLINNA KOHVIKUTE INTERJÖÖR JA MILJÖÖ 1970. AASTATE TEISEL JA 1980. AASTATE ESIMESEL POOLEL.....	7
4. TELETORNI ARHITEKTUUR JA AJALUGU	
5. TELETORNI KOHVIKU 1980. AASTAL VALMINUD INTERJÖÖR.....	19
5.1. Aate-Heli Õun – teletorni 1980. aastal valminud interjööri sisearhitekt.....	19
5.2. Teletorni kohviku sisekujundus aastal 1980.....	20
6. HILISEMAD MUUDATUSED INTERJÖÖRIS.....	28
7. TELETORNI KOHVIKU MILJÖÖ.....	32
8. INTERJÖÖRI SÄILITAMINE.....	34
8.1. Toitlustusasutuste interjööride kaitse ja säilitamine Eestis.....	34
8.2. Teletorni kohviku interjööri ja miljöö säilitamine ja taastamine.....	35
9. KOKKUVÕTE.....	38
10. SUMMARY.....	39
11. KASUTATUD MATERJALID.....	40
12. LISAD	44
Lisa 1. Teletorni tehnilised andmed.....	44
Lisa 2. Intervjuu sisearhitekt Aate-Heli Õun'iga.....	45
Lisa 3. Konjakitool.....	48
Lisa 4. Fotode nimekiri.....	52

1. SISSEJUHATUS

Käesolev kursusetöö (edaspidi nimetatud “Töö”) käsitleb Tallinnas, aadressil Kloostrimetsa tee 58a, asuva Tallinna Teletorni kohviku interjööri.

Nõukogudeaegsete interjööride teema on Eestis viimastel aastatel muutunud aktuaalsemaks ning enam väärtustatumaks. Rohkem on hakatud hindama selle ajastu interjööride puhul kultuuriajaloolist väärtust, mille alla käib ka nostalgiväärtus. Kaasaegne muinsuskaitse areneb kogu maailmas ja on muutunud viimastel aegadel olulisemaks.

Töö põhirõhk asetub 1980. aastaks valminud sisekujundusele, kuid sisaldab infot ka olümpiaregati aasta mõjudele üldisemalt, hilisemate interjööri muudatuste, ehitise andmete jm. teemat puudutava materjali kohta. Idee kirjutada kursusetöö nimetatud teemal, tekkis asjaolust, et Tallinna teletorn on ehitisena kindlasti Eestis eriline ning silmapaistev. Tema interjäär, mis algselt oli viidud sobivasse vastavusse välisarhitektuuriga, on teinud hiljem läbi mõningad sobimatud muudatused, kuid on üldisemas plaanis jäänud autentseks. Mõte kirjutada töö just praegusel ajahetkel, on ajendatud sellest, et Tallinna Teletorn suleti mõned kuud tagasi. Teletorni kohvik võib kaotada oma autentse interjööri võimalike ümberehituste käigus.

Töö esimene osa keskendub üldisematele teemat puudutavatele materjalidele: olümpiaregati mõjust Tallinna linnapildile, käsitletava ajastu toitlustusasutuste interjööridele Tallinnas üldisemalt, sisaldab objekti hoone andmeid ning ajaloolist ülevaadet. Teises osas tööst käsitletakse konkreetset ajastut, objekti ja selle hilisemaid muudatusi. Kolmas osa tööst selgitab välja, milline on toitlustusasutuste interjööride muinsuskaitseoline olukord 1970 – 1990. aastatel valminutel. Töö viimane punkt määrab kindlaks teletorni kohviku säilitamise ja taastamise aspektid.

Töös on kasutatud arhiivi – ja kirjandusallikaid, suulisi – ja internetiallikaid.

Töö eesmärgiks on välja selgitada, kas ja miks Teletorni kohviku interjäär ja miljöö vääri-ivad säilitamist, teatud osas taastamist ja kaitse alla võtmist.

Eriline tänu Töö valmimisel kuulub sisearhitekt Aate-Heli Õun'ile, kelle antud intervjuu aitas oluliselt kaasa suurele osale Tööks vajaliku informatsiooni saamisele.

2. OLÜMPIAREGATI MÕJU TALLINNA LINNAPILDILE

Nii nagu antiiksete mängude paika Olümpiat püüti enne mängude saabumist korrastada ja kaunistada, tehti seda ka enne 1980. aasta saabumist Tallinnas.

Aastal 1980 Tallinnas toimunud Olümpiaregatil, mida nimetatakse ka Purjeregatiks, oli oluline osa Tallinna tolleaegse nii linnapildi, kui ka teiste valdkondade muudatustes. Enne regati saabumist alustati kiireid töid ehitiste ja rajatiste kallal, milledest kõik paraku oodatud ajaks ei valminudki.

Suur hulk ehitisi ja rajatise ei valminud mitte ainult linna kaunistamise ning “hea mulje” jätmise eesmärgil, vaid olid lihtsalt hädavajalikud. Hea ülevaade olümpia-aastaks valminud ehitiste – rajatiste kohta on 1983. aastal väljaantud raamatus “Olümpiaregatiraamat”, mille autoriks on L. Parašin. Raamatus kirjutatakse, et hotelle oli vaja ehitada just selleks otstarbeks, et ei tekkiks probleeme väliskülaliste majutamisega. Samas rõhutatakse, et olümpiaregati läbiviimiseks vajalikud ehitised ei tohiks kujuneda eesmärgiks omaette, vaid need peavad olema kooskõlas Tallinna generaalplaaniga ning ühtima linna perspektiivsete ehituskavadega. Olümpiaehitused pidid olema üldrahvalikult kasutatavad ka pärast mängude lõppemist. Nendest põhimõtetest lähtudes töötati välja Tallinna ehitusprogramm aastateks 1976 – 1980. (Parašin 1983: 27)

Paljusi ehitisi, mis olid aastaid seisnud pooleliolevatena, asuti nüüd kiiruga ehitama.

Kesklinn

Kesklinnas avati vahetult enne olümpiamänge uus postimaja. Valmis 28 korruseline “Olümpia” hotell tolleaegses Kingissepa tänavas, millest sai olümpiaregati ajal põhiline majutuspaik. Samal ajal valmis ka Linnahall. Kuid valmis ei saanud ettenähtud ajaks Rahvusraamatukogu, mis avati alles 1990. aastatel.

Tänaseks päevaks lammutatud Sakala keskus valmis ettenähtust hiljem.

1979. aastaks valmis uus reisisadama paviljon. (Parašin 1983: 27)

Narva mnt.

Narva maanteel valmisid ETKVL- i ja teenindusministeeriumi uued hooned, samuti ehitati sinna uusi elumaju.

Vanalinn

Ka vanalinnas teostati ehitus ja remonditöid. Sel aja avati Aida tänavas Tarbekunstimuuseum. Restaureeriti Niguliste kirikut. Restaureerimistöid kutsuti appi ka tolaegsest Poola Rahvavabariigist. Restaureerimistöid tulemusena avati muuseum keskaegses raevanglas. Muuhulgas restaureeriti ka suurtükitorni Paks Margareeta, kus tänaseni asub Meremuuseum. Korrastati ka Raekoda. (Parasin 1983:34)

Olümpia-aasta juuli kuus toimus lennujaama avamine. (Parasin 1983: 30)

Tallinna Lennujaam ehitati kesklinnast veidi kaugemale, Tartu mnt. äärde, Mõigu lähedusse. Tallinna Lennujaam sai endale silmapaistva erkpunase ning läikiva sisekujunduse, mille autoriks oli Maile Grünberg. Kahjuks 1990. aastate keskel see hävitati.

Pirita

Kuna regati toimumiskohaks oli Pirita, siis pandi eriline rõhk just selle piirkonna uuendamisele ja korrastamisele. Võeti vastu otsus Pirita väljaarendamise kohta puhkepaigaks ning linnast kulgeva tee rekonstrueerimise ja uue purjespordibaasi väljaehitamise kohta. (Parasin 1983: 27)

1. Olümpiaregati avamine vastvalminud Purjespordibaasi juures

Uus projektlahendus nägi ette kesklinnast kuni Meriväljani ulatava tee, mida nimetati ka “olümpiamagistraaliks” väljaehitamise.

Sellel teelõigul lammutati palju vanu hooneid ning ehitati uusi. Maha lammutati ka 1930.aastatel üle jõe ehitatud kaarsild.

Pirita randa ehitati uus rannahoone ja lammutati vana rannakohvik. (Parašin 1983: 33)

Kloostrimetsa ehitati Töö objektiks olev teletorn, mille olulisus seisnes peamiselt operatiivsideme tagamises regatil ning Tallinna olümpiaprogrammide Intervisioonile ja Eurovisioonile edastamises. (Parašin 1983: 33)

“Olümpiaregatiiraamatus” mainitakse, et aastatel 1976 – 1980 istutati ligemale 30 tuhat puud ja põõsast parkidesse ja haljasaladele ning rajati kolmveerand miljoni ruutmeetri ulatuses muruväljakuid. Asfalti laotati linna teede ja platside tarbeks umbes 750 tuhat tonni.

(Parasin 1983:34)

3. TALLINNA KOHVIKUTE INTERJÖÖRID 1970. AASTATE TEISEL JA 1980. AASTATE ESIMESEL POOLEL

Hea ülevaate tolle ajastu interjööride kohta annab Krista Kodrese poolt, aastal 2001, kirjutatud raamat „Ilus maja, kaunis ruum“.

Nimetatud raamatus kirjutab Kodres: „*Sel ajastul võis märgata Eesti mööblukujunduses Lääne disaini uusimate suundade mõju kasvu*“. Huvitava asjaoluna on raamatus kirjutatud sellest, et oluline roll selle juures oli Põhja-Eestis nähtaval Soome televisioonil. „*1970 – 1980. aastate üheks olulisimaks mõjutajaks sai Soome televisioon, mille abil tutvuti Skandinaavias levinud ameerikalike hoiakutega*“. (Kodres 2001:290)

„*Kõik see lõi illusiooni, et vaatamata NSV Liidus olemisele suudetakse elada teisiti kui „nemad“*“. *Kahe kultuuri – ametliku ja „vaikimisi oma“ - kooseksistents jätkus. See kõik ei jätnud mõjutamata lisaks arhitektuurile ka interjööri*“. (Kodres 2001: 290)

Vanade interjööride puhul lähtuti olemasolevast ajaloolise kujundusega ruumist, mida täiendati vastavate stiliseeritud ruumikujunduse elementide ja sisustusega. Sellises laadis kujundati näiteks kohvik „*Maiasmokk*“. (Kodres 2001: 290)

Palju koopiamööblit kujundas Leila Pärtelpoeg, näiteks võib tuua „*biidermeierkohviku*“ „*Gnoom*“. 1970. aastate interjöörikujundus jälgis üldiselt arhitektuuri, kuid mõnikord oli isegi moodsam. (Kodres 2001: 292)

1970.aastate teisel poolel tõusis olulisele kohale ka ajalooline interjäär, mille hävitamine, vastupidiselt eelnenud kümnenditele, enam kõne alla ei tulnud. „*Aet Maasiku Kuressaare kohvik „Veski“ (1974 – 1977) ja Audru „Kuldlõvi“ kõrts (1976) juhatasid sisse etnograafilise pärandi kasutamise ja taaskujundamise probleemi*“.

(Kodres 2001: 292)

Uue ja vana koosluses sai oluliseks küsimuseks rekonstruktsiooni ja kaasaegse disaini vahekord, riiklik muinsuskaitse pooldas esimest, kujundajad soovisid ka moodsa elemendi lisamist. 1970. aastatel oli Eesti mööblukujunduses kaks suunda: massi -ja esindus (näitusedisain). (Kodres 2001: 292)

Kuna Töö käsitleb just nn. „olümpia aastal“ valminud interjööri, siis on oluline kirjeldada veidi pikemalt just selleks aastaks valminud sisekujundusi. Nii nagu ehitiste ja rajatistega, oli ka uute interjööride valmimisel tähtis osa Tallinnas 1980. aastal toimunud Olümpiaregatil. Selleks, et väliskülalistele muljet avaldada, hakati erilise kiiruga 1970. aastate lõpus looma lisaks arhitektuuriteoste ja rajatistele ka uusi interjööre.

Isiklikult on meelde jäänud Narva mnt.äärde jäi 1980. aastal avatud lastekohvik „**Vigri**“, mis on kindlasti meeldejääv kõigile tolle aja lastele, kes seda külastasid. Vigri temaatika oli tol ajal vägagi populaarne, eeskätt just seetõttu, et olümpiaregati maskotiloomaks oli hüljes nimega Vigri. Kuna „Vigris“ olnud sisustus oli tol ajal populaarne ka paljudes teistes toitlustusasutustes, siis on ta heaks näiteks tollest ajast.

Mäletamist mööda tuli lastekohvikus „Vigri“, enne lauda pääsemist seista pikalt eesruumis järjekorras. See on tüüpiline näide tollest ajast, sest selliste järjekordade olemasolu oli siis tavaline. Rabamine oli eesruumis ootavate lapsklientide vahel seina ääres reas paiknenud kolme punase konjakitooli istumisõiguse pärast. Nii nagu „Vigriski“, oli tollele ajale omaselt eesruumis enamasti garderoob.

Olümpia aastaks valminud kohvikuinterjöörides kasutati tihti Kooperaatori poolt toodetud, kuid väga sarnaseid Eero Aarnio poolt 1966. aastal loodud konjakitooli.

[<http://www.eero-aarnio.com>].

Paljudes toitlustusasutustes olid tol ajal Kooperaatori toolid, millede seljatoe otstes olid ümmargused poolkerad. Sellised toolid võisid tol ajal olla nii sööklas kui ka tipprestoranis. (nt. „Vigris“, „Olümpia“ restoranis, ETKVL TK „Agro“ sööklas).

„Vigri“ seintel olid lastepärased tekstiilist pildid, milledest meelde on jäänud suur punane kass. Kogu põrand oli kaetud mistraga. Ka mistra oli tol ajal väga levinud põrandakatte materjal. Teenindus „Vigris“ oli ettekandjatega.

Kuigi koha nimetus oli lastekohvik, oli atmosfäär nagu restoranis. Menüüst olid populaarseimad kartulisalat viineriga, jäätisekokteil, mille sees oli kõrs, ja jäätis, mida serveeriti valgel plastikjalal, metallist jäätisenõudest. On jäänud mulje, et jäätisekokteil omandas just sel ajal suure populaarsuse. Analoogne menüü oli tol ajal väga populaarne. Lastekohvik „Vigri“ oli just eriti oma idee poolest midagi sellist, mille sarnast ei ole Tallinnas ei enne ega pärast eksisteerinud - tegu oli sisult samasuguse restoraniga, nagu täiskasvanutel, kuid mis oli mõeldud lastele.

Tol ajal oli väga paljude kohtade nimetus küll kohvik, kuid tänapäeva mõistes oli sageli sisult tegemist restoraniga.

Kuna kesklinnast kuni Piritani viiv tee ehitati uuel kujul välja, siis on alust arvata, et kuna „**Narva**“ kohvik jäi samuti selle teelõigu äärde, siis võis olla üheks uue interjööri loomise põhjuseks just see asjaolu. „Narva“ kohviku, ARS i poolt eritellimusel valmistatud mööbel ja kogu muu sisustus mõjus tol ajal uudse ja elitaarsena, mistõttu oli sinna ka suur tung. Kohvikusse pääsemiseks tuli seista ära terve pikk järjekord (mis tavaliselt ulatus uksest välja) ja oodata, millal šveitser vabanenud lauda juhatas. Kuna tollel ajal olid paljudes kohvikutes uksehoidjad, siis oli selliste järjekordade olemasolu tavaline. Olümpiaregati-aegsetest toitlustusasutustest on kohvik „Narva“ ainsana säilitanud peaaegu sama interjööri, mis pärineb 1979. aastast, kuni tänase päevani.

Eritellimusel valmistatud mööbel või ka kogu sisekujundus valmistati tol ajal enamasti ARS – i poolt. ARS valmistas erikujundusi ja mööblit ning kuna tegutses väikeste mahtudena, oli kvaliteet massitootmisest märksa parem (Kodres 2001: 293).

Üheks oluliseks ja isiklikult meeldejäanud olümpia-aasta interjööriks oli 1980. aastal valminud „**Teletorni**“ restoran. „Teletorni“ restorani peeti tol aja eriti eksklusiivseks ja elitaarseks, põhiliseks põhjuseks oli muidugi torn ise kui selline, oma uudsuses ja kõrguses. Väikestest mustadest kiviplaatidest seinad mõjusid tol ajal luksuslikena, samasugused seinad olid ka näiteks „Viru“ hotelli kohvikus. Mäletan, et teletorni valgete konjakiklaasidega kohvikusse ette reserveerimata naljalt ei pääsenud.

Koos paljude olümpia-aastal valminud ehitistega valmis ka terve rida uusi interjööre. Samas said ka mitmed vanemates hoonetes olevad sisekujundused uue kuue.

Postmodernism tõi nii nagu mujalgi, ka Eesti sisekujundusse rohkem atraktiivsust. 1980. aastatel läheb ka värvide kasutus erksamaks kui kunagi varem. Kasutati sageli aatriumimotiivi ja lavastuslikkust. Ruumi tulid tagasi sealt modernismiga kadunud välisarhitektuuri motiivid – kaared, kolmnurksed fontoonid, dekoratiivsed sambad ja postid. Oluliseks said atraktiivne värv ja valgus.

Kasutati ka vitraaže ja seinamaalinguid. Valmis mitmeid *art déco* laadis interjööre, näiteks Maile Grünbergi kohvik „Toome“ (1987). „1980. aastate ruumikujunduses käsitleti eset efektse kunstiesemena, funktsioon ei olnud kõige tähtsam“. (Kodres 2001: 293)

4. TELETORNI ARHITEKTUUR JA AJALUGU

Tallinna 1980.aastal valminud Teletorni eelkäijaks oli 1955. aastal valminud 180 meetri kõrgune terastorn, mis asus Gonsiori tänaval. (Morozov 2003: 8)

2. 1955. aastal valminud Tallinna teletorn Gonsiori tänaval

Kuni 1950. aastateni ehitati telemaste terasest, hiljem kasutati raudbetooni. Esimene raudbetoonist teletorn ehitati Saksamaale Stuttgardi 1955. aastal. Maailma kõrgeim televisioonimast asub Torontos (553m). (Morozov 2003: 12)

Töö objektiks olev 1980.aastal valminud torn on ringhäälingu saadete edastamiseks mõeldud hoone. Tallinna teletorn asub aadressil Kloostrimetsa tee 58a. Nagu punktis nr 1 mainitud, oli uue ehitise valmimise otseseks põhjuseks samal aastal Tallinnas toimunud Purjeregatt. Vanemates allikates kasutatakse rohkem mõistet Tallinna telemast, uuemates Tallinna teletorn.

“Koha valikul arvestati mitmeid asjaolusid: vajalikku kaugust linna tihedastiasustatud elurajoonidest, tagamaks saadete kvaliteetses vastuvõttu, pinnase geoloogiat, kaugust lennujaamast ja Tallinna siluetti”. (Morozov 2003: 15)

Teletorni arhitektiks oli David Baziladze ja inseneriks Juri Sinis. (Raam 1993: 80)
Ehitise nurgakivi pandi paika 30. septembril 1975 ja torni ametlik avamine toimus 11. juulil 1980. [http://et.wikipedia.org/wiki/Tallinna_teletorn]

3. Teletorni ehitus

4. Uue teletorni avamine aastal 1980

Sisearhitekt Aate-Heli Õun mäletab, et tööd käisid sõna otseses mõttes kuni viimase minutini. Näiteks meenutab ta, et viimastest koristustest võttis osa ligi 300 sõdurit ning et terve viimase öö käis agar tegutsemine. Kuid torn valmis õigeaegselt. (Vt. lisa nr. 2)

Filmiarhiivi foto põhjal on näha, et sümbolise lindi torni avamisel lõikas läbi tollaegne ENSV Ministrite Nõukogu esimehe asetäitja Bruno Saul. (Filmiarhiiv foto nr. 0 -119616)

Tallinna teletorni kõrguseks on 314 m, mis teeb ta Eesti kõige kõrgemaks ehitiseks. Tornis on kokku 25 korrust. [http://et.wikipedia.org/wiki/Tallinna_teletorn]

Torni ees on suur värav, mille mõlemas otsas on kioskid. Teletorni pääsemiseks tuleb läbida esmalt kiosk, mille üheks eesmärgiks oli piletite müük vaateplatvormile. Sealt edasi viivad tornini kaks kaarjate betoonist katustega jalgteed, millede vahel paikneb suur bassein purskaevudega.

Algselt oli kioskide vahel metalltorudest värav, mis oli inspireeritud karjaaia. Nii aia kui ka kioskide interjööri (põrandal mustad graniitplaadid ja seintel mustad kahhelkivid) autoriks oli Aate-Heli Õun. Karjaaia inspireeritud värav aga võeti maha üsna varsti peale selle valmimist kuna väravaga esinesid lukustamise ja turvalisuse probleemid. Asemele pandi uus, samuti metallist värav. (Vt. Lisa nr. 2)

Konstruksioonilt koosneb torn kolmest osast: vundament, 190 meetri kõrgune ülevalt ahenev raudbetootüvi ja 124 meetri kõrgune terasantenn. 150-182 meetri vahel asub torni ülaehitis, mille läbimõõt on 38 meetrit. Seal asuvad klaasitud vaateplatvorm, kohvik ja raadioreleeside aparaadiruum. (Morozov 2003: 16)

Kohviku ringhoone karkass monteeriti teraselementidest. (Masso 1983: 99)

Torni all on kolmekorruseline hoone seadmetele, vestibüülidele ja konverentsikeskusele. Torni tüves on ümmargused aknad, mille järgi võib ka kindlaks teha erinevate korruste paiknemist.

Täpsemad tehnilised ja arvulised andmed on välja toodud lisa nr 1.

Umbes samal ajal (1981) valmis ka Vilniuse teletorn, mis on välimuselt küllaltki sarnane Tallinna omale. Peamine erinevus seisneb vaateplatvormi ja kohviku laienevas osas. Vilniuse teletornil (326 m) on kohvikuosa kettakujuline, Tallinna omal ühendab ketast ja tüve koonusekujuline vorm. (Morozov 2003: 12)

14.07.2000 ilmunud SL Õhtulehe artiklis, täpsemalt seelses intervjuus Bruno Sauliga, kajastatakse kohviku kuju valmimise ideed.

“Kui Tallinna jõudsid kuuldused, et leedulased juba projekteerivad Vilniusse samasugust torni, alustati ka meil suure kiiruga,” meenutab tollane Eesti NSV sideminister Bruno Saul.

[www.sloleht.ee. 2000, 07, 14]

Artiklis kirjutatakse, et Bruno Saulilt pärineb idee ehitada torni kohvikuosa kooniline. *“Kes on näinud Vilniuse telemasti, teab, et sealne kohvik on taldrikukujuline,”* räägib Saul ning lisab:

“Minule selline poolümar kuju ei meeldinud ja pakkusin välja midagi uut.”

“1970. aastatel joodi Eestimaal konjakit peamiselt koonusekujulistest kristallpokaalidest”.

“Konjakiklaasile mõeldes pakkuski Saul projekteerijatele välja idee teha kohvikuosa pokaalikujuline. Nood tegidki idee teoks”.

[www.sloleht.ee. 2000, 07, 14]

5. Tallinna teletorn

6. Torni kohvikuosa

7. Vilniuse teletorn

Sisearhitekt Aate-Heli Õun mainib intervjuus, et tema teada inspireeris arhitekt David Basiladzet torni sellist vormi tegema Vana – Toomase müts. Arhitekt oleval leidnud, et torn peab tervikuna sarnanema Vana – Toomasega . Võimalik, et tulemus sündis kahe idee koostöös.

Algselt planeeriti 21 korrusel asuv ketas, kus asuvad kohvik ja vaateplatvorm, pöörlevana, kuid sellest ideest loobuti. Küll aga teostati see idee Vilniuse teletornil puhul.

[<http://www.nadal.ee> 2005]

Alumises, maapealses osas, on lisaks seadmetele ka personali tööruumid. Torni alumist, maa pealt mõne meetri kõrgust osa ümbritseb ringina lahtine platvorm, mida mööda viivad trepid teisele korrusele, kus asub sissepääs torni.

Teletorni terasosas, alates 190 meetrist 260 meetrini on 2 inimest mahutav lift ja luugid väljumiseks välisplatvormidele, millelt kontrollitakse ja parandatakse antenni. Torni tüve sees on trepp, mida mööda saab tõusta keldrikorrusele 190 m kõrgusele (1000 astet).

(Morozov 2003: 26)

Tornis, kaasaarvatud maapealne 3– ja ülemine 4– korruseline ringehitis, on kokku 23 korrust, mida teenindavad kaks lifti, kolmas teenindab antenniosa. Küllastajate ja personali sissepääs ja liikumine on eraldatud.

8. Vaade teletorni esisele

9. Vaade saatekeskusele

Küllastajad suunduvad fuajeesse, kust kiirlift tõstab nad 45 sekundiga 165 m kõrgusele vaateplatvormile. Tornis on mahutatud tehnoseadmed ja tööruumid ning ilmajaama vaatluspunkt. (Raam 1993: 80)

19.–22. augustini 1991. aastal toimus Moskvas putš ja 20. augustil toodi Tallinna Pihkva dessantväeosa tankid. Tekkis oht, et sõjaväelased vallutavad teletorni. Raamatus “Teletorn 20”, on põhjalikult kirjeldatud olukorda, mis sel ajal teletornis toimus, kuna raamatu autor G. Morozov, oli tol ajal teletorni ülem. (Morozov 2003: 29)

Teletorni tunginud sõdurid lõhkusid ära nii esimese korruse aknad kui ka vitraaži. Vitraaž restaureeriti Dolores Hoffmanni, kes oli ka vitraaži autor, juhtimisel poole aastaga. (Morozov 2003: 30)

Kui omal ajal Tallinnas tuntud ettevõtja Jüri Makarov luues uut telejaama Tipp TV, paigaldas teletorni itaalia saatja 45. televisioonikanali jaoks, siis 12 meetrine toru, saatja antenn otsustati paigaldada kopteri abil. Peterburist tellitud kopter maandus teletorni kõrvale platsile. 19. mail 1994. aasta varahommikul tõusis kopter õhku koos uue antenniga, et asetada antenn torni tipus olevasse pessa.

Antenn puudutas torni, lendurid tegid valeotsuse, et antenn on kindlalt paigas, viskasid ära kinnitustrossi ja paari sekundi pärast kukkus toru tornist alla.

Seejuures lõi toru vastu restorani katust ja pörkas vastu piiret. Vaateplatvormi katusetala ja aknad purunesid, antenn murdus katki. Sellest hoolimata tellis Makarov uue antenni, mis korralikult paigaldati. (Morozov 2003: 26)

Aastal 2002, võeti Tallinna teletorn maailma kõrgete tornide föderatsiooni WFGT liikmeks. Aastal 1989 loodud ühendusse kuulub kogu maailmas 23 kõrgehitist - näiteks CN Tower Kanadas, Menara KL Tower Malaisias ja Ostankino Venemaal.

[<http://www.sloleht.ee> 2002,10,26]

Tallinna Linnavalitsus ja linnakodanikud avasid 20. augustil, 2005.a. kell 11.00 Tallinnas Teletorni juures mälestuskivi, meenutamaks Eesti Vabariigi taasiseseisvumise üht dramaatilisemat hetke 1991. aasta suvel. *“Siin seisti Eesti vabaduse eest. Teletorni kaitsmine, 20. august 1991. Austusega Tallinna Linnavalitsus 2005”*, selline on kiri mälestuskivil, mida käisid avamas Vabariigi President, Tallinna linnapea, majandus – ja kommunikatsiooniminister. [<http://www.tallinn.ee/est/g2432s22201>]

10. Mälestuskivi teletorni ees

Aastal 2006 plaanitakse paigaldada teletornile dekoratiivvalgustust, mis plaanide kohaselt peaks valmima ülejäämise, ehk siis aasta 2008 lõpuks.

[<http://www.postimees.ee> 2006, 11,22]

Teletorni kohvik ja platvorm suleti külastajatele alates 26. novembrist 2007.

[http://et.wikipedia.org/wiki/Tallinna_teletorn]

Eesti Päevalehe artiklis ütleb teletorni omaniku AS Levira haldusjuht Urmas Ojamaa, et sulgemisotsus ei pruugi olla lõplik ja, et käivad läbirääkimised ja eri ettepanekute kaalumine torni taasavamiseks.

“Kuna 2004. aastal jõustunud seadusemuudatuse tõttu ei piisa torni tuleohutuse tagamiseks enam ühest avariiväljapääsust ja just teise väljapääsu rajamine on tehniliselt keerukas ettevõtmine, võtab vajalike projektide koostamine ja tööde tegemine vähemalt paar aastat aega. Probleem seisneb selles, et mõlemad avariiväljapääsud ei mahu torni sisse ära,” selgitas Ojamaa, miks praegust 66-sentimeetrist avariitreppi ei ole võimalik nõuetele vastavalt poole laiemaks muuta.

“Üks võimalikke lahendusi on teise väljapääsu paigaldamine torni välisküljele, kuid seeläbi suureneb tuulekoormus ja muutub fassaadi ilme ning see kõik nõuab eritingimustele vastavat projekti”.

“Samas on tegemist ju linna ühe visiitkaardiga ja mingit robustset lahendust ei saa sinna samuti pakkuda,” lisas Ojamäe. Seetõttu peavad projektile oma õnnistuse andma nii Levira esindajad, võimalikud rahastajad, Tallinna linn kui ka päästeamet.

Ojamaa lisab ka, et renoveerida tuleb senised avariiväljapääsud ja viia täna – päevaste ehitustehniliste nõudmistega vastavusse kogu restoranikorrus, kus tuleb võimaliku tule leviku piiramiseks asendada puitmööbel ja kergesti põlevad sein- ja laepaneelid praegu saadaval olevate hoopis ohutumate materjalidega.

Samuti tuleb tema sõnul korda teha restorani all ja peal olevad korrused.

“30 aastat on päris pikk aeg – kehvemini ehitatud majad on selle aja peale juba kokku kukkunud,” ütleb Ojamaa, kelle sõnul on torn arvestades selle ehitusaega tegelikult päris heas seisundis, mistõttu ei ole seal kogu tegutsemise vältel kordagi ka õnnetusi juhtunud.

[<http://www.epl.ee> 2007,11,20]

14. aprillil 2008 ilmunud artiklis kirjutatakse, et teletorn sai endale uue tuletõrjesüsteemi, mis asendab vana, keskkonnaohtlikku kustutussüsteemi.

“Uus süsteem kasutab nii nagu varasemgi tulekahju korral gaasi, kuid on endisest märgatavalt keskkonnasõbralikum,” ütles Ojamaa.

Hoolimata uue kustutussüsteemi paigaldamisest jäävad torni vaateplatvorm ning restoran siiski inimestele suletuks, sest endistviisi on ehitisel probleeme pääseteedega. Avatud on teisel korrusel asuv konverentsikeskus. [<http://prahijaht.epl.ee> 14,04,2008]

12.04. 2008.a. Päevaleht Onlines kirjutatakse, et Majandus – ja kommunikatsiooni – ministeerium ja Tallinna linn otsivad hetkel võimalusi, kuidas saaks teletorni ukсед taas külalistele avada. Ministeeriumi pressinõunik Gea Otsa rääkis Päevaleht Online'ile, et veel ei ole kindlaid plaane paika pandud. Pigem oli tegu lahenduste otsimisega. „*Otsitakse kindlasti lahendusi, et see teletorn ei jääks niimoodi nukralt üksinda seisma,*” avaldas Otsa ning lisas, et ministeerium on torni taasavamisest väga huvitatud. [<http://www.epl.ee> 2008,04,22]

Teletorn on hästi vaadeldav nii merelt, linnast kui ka kaugelt maimaa poolt Tallinnale lähenedes ning ta mõjutab tugevalt paikkonna arhitektuuri.

Tallinna teletorn ei ole mälestisena kaitse all (<http://www.muinas.ee>)

5. TELETORNI KOHVIKU 1980. AASTAL VALMINUD INTERJÖÖR

5. 1. Aate-Heli Õun – teletorni 1980. aastal valminud interjööri sisearhitekt

Nii teletorni teise korruse fuajee kui ka 21 korruse kohviku sisekujunduse autoriks on sisearhitekt Aate-Heli Õun. (Raam 2003: 81)

Suur osa 1980. aastal valminud fuajee ja kohviku sisekujundust puudutavast informatsioonist pärineb intervjuust Aate-Heli Õun`iga. Intervjuu on eraldi väljatoodud lisa nr. 2

Aate-Heli Õun sündis 19.07.1940. aastal Viljandis. Lõpetas 1965. aastal Eesti Riiklikus Kunstiinstituudis ruumi – ja mööblikujunduse eriala. [<http://www.artun.ee>]

Viljandimaal kasvanud ning hiljem jälle Viljandisse elama ja töötama asunud Aate-Heli Õun on suure osa elust pühendanud pedagoogilisele tööle: pikka aega õpetas ta erialalist kompositsiooni Eesti Riiklikus Kunstiinstituudis.

[<http://www.maaleht.ee/LEHT/2000/08/03/elu.html>]

Aate-Heli Õun on Viljandi laiemale avalikkusele tuntud rohkem kui näituste korraldaja, vähem teatakse teda kui professionaalset kunstnikku.

[<http://www.maaleht.ee/LEHT/2000/08/03/elu.html>]

Lisaks teletornile, kuulub tema loomingu hulka veel olümpiaeelne pressikeskus ja raadiomaja valge saal, nüüdseks on kahjuks hävinud stiilipuhtad sisekujundused restoranidele Kaunas ja Merepiiga. Veel on ta kujundanud ühiskondlikke ruume Viljandis ning Halliste kiriku – Eesti esimese tõeliselt nüüdisaegse kirikuinterjööri. (Vt. lisa nr. 2)

Aate-Heli Õun`i kavandatud olid ka olümpia-aastaks valminud hansalinnu ja iidseid laevu tutvustavad tikutopsikavandid.

Õun on oma kujundusprojektides väga sageli kasutanud monumentaalkunsti – freskot ja vitraaži.

Tema projektides on koha leidnud kümnete kunstnike, k.a Jüri Arraku ja Dolores Hoffmanni looming. Viljandi Kunstisaalis 19. juulil, aastal 2000 oma 60. sünnipäeval avatud näituse pealkirjaks oligi "Kunstnikud minu ümber".

[<http://www.maaleht.ee/LEHT/2000/08/03/elu.html>]

Tema loomingu hulka kuulub ka mälestusmärk Estonial hukkunud viljandlastele, pastor Lattiku mälestustahvel ja Eesti esimese kodutütarde juhi Salme Pruudeni büst.

Aate-Heli Õun`i võib pidada püsiväärtustele tugineva kunsti propageerijaks.

[<http://www.maaleht.ee/LEHT/2000/08/03/elu.html>]

Töö tegemise käigus avanes võimalus ning oli suur au läbi viia Aate-Heli Õun`iga intervjuu. Tänu Õun`ilt saadud Tööd puudutavale informatsioonile, selgus olulisel määral vajalikku informatsiooni, eeskätt teavet teletorni kohviku interjööri kohta. Sisearhitekt oli lahkelt valmis meenutama ning kirjeldama omaaegse, nii sisekujunduse detaile, kui ka muud tollaegset teletorniga seonduvat. Ka rääkis ta enda loomingust laiemalt ning avaldas arvamust interjööride kaitse kohta tänapäeval.

Intervjuus mainis Õun, et on nõrдинud, et sisekujundajatel puudub autorikaitse ning et sisekujundajate poolt loodud originaalloominguga võib teha mida iganes. (Vt. Lisa nr.2)

5.2. Teise korruse fuajee ja kohviku sisekujundus

Kuna teise korruse fuajeed võib käsitleda kui esmast sissepääsu kohvikusse ning nii fuajeel ja kohvikul on ühine sisearhitekt, siis on oluline kirjeldada ka fuajee interjööri.

Aate -Heli Õun meenutab, et tellimus teletorni sisekujunduseks tuli Moskvast. Algselt pakuti seda sisearhitekt Vello Liivile, kes sellest pakkumisest keeldus.

Peale pikka mõtlemist otsustas Aate-Heli Õun pakkumise vastu võtta, kuna vastasel korral oleks pakkumine Moskvasse tagasi saadetud.

Õun leidis, et poleks hea kui sisearhitekt sellisele olulisele hoonele, oleks väljastpoolt Eesti NSV-d. Just see asjaolu sai määravaks põhjuseks pakkumise vastuvõtmisel. (Vt. Lisa nr.2)

Sisearhitekt meenutab veel, et pidi seoses selle projektiga osalema pidevalt erinevatel “olümpiaobjektide” koosolekutel.

Õun`i sõnul sai tema materjalide valikul määravaks vastupidavus – ta tahtis selle objekti puhul saavutada jäädavaid väärtusi.

Teise korruse fuajee

Teise korruse fuajee kaldseinte idee tuli samuti Aate-Heli Õun`ilt, esialgu oli sinna planeeritud garderoob, mida sinna siiski ei tehtud.

Fuajeel on terrazzo põrand, millel on ladinakeelne tähestik ja kaarekraadid. Aate-Heli Õun selgitab, et tähestiku üheks temapoolseks ideeks oli see, et tuua seeläbi välja lisaks kõrgematele ametnikele ka kõik töömehed kes olid ehitusega seotud. Tähestiku mõte oli selles, et sealt võis igäüks oma nime välja lugeda.

Fuajee laes on valged, ümmargused Estoplasti poolt toodetud valgustid.

Tähelepanuväärne on fuajee seintel, akna asemel paiknev vitraaž. Ka vitraaži idee tuli Õunilt, kes leidis, et just Dolores Hoffmann oleks selle teose valmistamiseks õige isik.

Järgnev kirjeldus vitraaži kohta pärineb G. Morozovi poolt aastal 2003 välja antud raamatust “Tallinna Teletorn 20”. ” *Dolores Hoffmann, pani vitraažile nimeks – Televisioon on aken maailma. Vitraaži keskossa on paigutatud reporterid, kes edastavad poliitikauudiseid, räägivad inimeste ja riikide saatusest, sündmustest, mis maailmas igapäev aset leiavad. Vitraažil kujutatud ringid sümboliseerivad teleobjektive*”.

11, 12. Dolores Hoffmanni vitraaž teise korruse fuajees

“Keskosast vasakul ja paremal, punastel osadel on kujutatud kunstimaailma. Vasakule jääb antiikkunst, tolle aja kostüümides näitlejad etendavad antiiktragöödiaid. Üleval asub amfiteater.

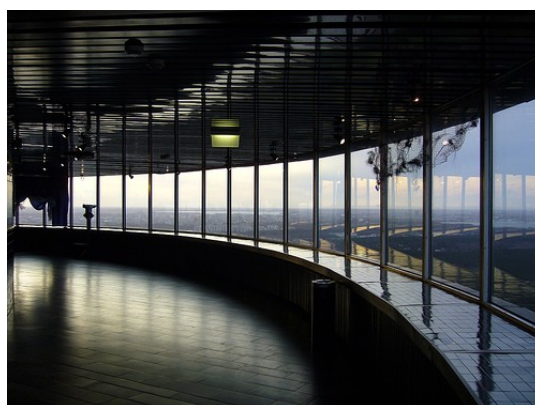
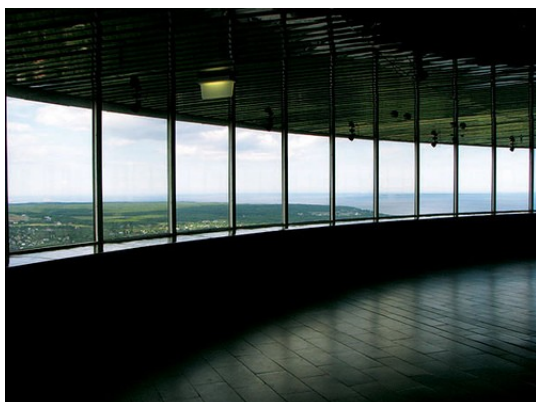
Paremal on näha eesti rahvakunsti. Rahvarõivais tantsijad esitavad rahvatantse. Üleval on vana eesti talumaja. Mõlema osa keskel on aga looja käed, tööinimese käed. Edasi tulevad vitraaži kaks sinist osa – aken teaduse maailma.

Vasakul mikromaailma uurimine, elu tekkimine Maal, keskel elu sümbol – laps. Paremal – makromaailma, kosmose uurimine, keskel kosmonaut avakosmoses. Viimased kaks vitraažiosa kujutavad maailma eripõlvkondade pilgu läbi. Vasakpoolse, vanema vaataja jaoks, on aken maailma kiriku või vana maja aken. Parempoolse, noore põlvkonna jaoks on aken maailma auto või paneelmaja aken.

Vitraaži värvid on punane, sinine, roheline – värviteleviisori spektri põhivärvid. Autor ise arvab, et värvid väljendavad ka inimtundeid: punane emotsioone, sinine teadmisanu, roheline rahulolu, hingerahu”. (Morozov 2003: 1-3)

Kohvik

21 korruse vaateplatvormi ja kohviku kujundamisel lähtus sisearhitekt arusaamast, et tegu on justkui katusealuse või pööninguga. Viimane isiklik külastus teletrni kohvikusse toimus vahetult enne sulgemist, aastal 2007. Sellest korrast on meeles, et astudes 21 korrusel liftist välja, on kõigepealt ees puitraamil klaasidega ukсед. Peale ustest sisenemist avaneb vaade avarale nn. kohviku eesruumile. Eesruumist nii paremale kui vasakule mööda ümmargust platvormi liikudes jõuab välja kohvikuni.

13, 14. Kohvik – platvormi vaated

Kogu platvormi põrand on kaetud mustade graniidist plaatidega, laes on mustad plaadid. Laes olevate plaatide täpset materjali sisearhitekt ei mäleta. Seinad ja aknalauad on kaetud mustade kahhelkividega. Idee seisneski selles, et kogu taust peab olema must. Selliste kahhelkivide kasutamine oli tol ajal populaarne just luksuslikemates ja esinduslikemates kohtades, näiteks olid mustade kahhelkividega seinad ka “Viru” hotelli kohvikul.

Kohviku keskel paiknevad ümarad sambad, milledele asetati rippuma valged makrameed. Makrameede autoriks oli Aili Kivioja. Makrameed pidid endast kujutama kas purjeid või ämblikuvõrku. Valmistatud olid nad pesunöörast, mis immutati tulekindla vahendiga.

Makrameed on näha ka Filmiarhiivi fotol (Filmiarhiiv foto nr. 0 – 111779) ning 1981. aasta Tallinnfilmi telefilmis “Tallinna teletornis” (Filmiarhiiv nr. P-2327/1).

Aate-Heli Õun meenutab veel, et kogu sisekujunduse teostamise vältel, käis pidevalt tuletõrje kontrollimas materjalide vastavust tuleohutusega.

Kohviku ruumi värvilahendus oli mõeldud must – valgena, kus siin-seal oli ka erkpunast tooni.

Kohviku baari osa oli punane. Baarilett oli suur ning kaarekujuline, mis nagu tolele ajale omane, oli välisküljest kaetud samuti kahhelkividega. Lett paiknes platvormi keskosas, akende vastas.

Esineja kohale plaaniti alguses teha ka eraldi vaip. Aate-Heli Õun mäletab, et toleleagse Riikliku Kunstiinstituudi, Signe Kivi aegne kursus valmistas vaiba kavandi. Kahjuks ei oska ta öelda kas vaip ka lõpuks ettenähtud kohale jõudis. Ka kohviku põrandale asetati erkpunane põlemiskindel mistra.

Aknaudade all olid radiaatorid, millede ette Aate-Heli Õun kujundas radiaatorikatted, mis kujutasid endast kandilisi metalltorusid, mida oli võimalik ligipääsuks liigutada.

Valgustuseks olid lakke paigutatud mustad plafoonid. 1981. aastal valminud telefilmis on näha kohviku laes samasuguseid ümmargusi heledaid laevalgusteid nagu teise korruse fuajeis. (Filmiarhiiv nr. P-2327/1)

15. Teletorni kohviku sisevaade

Aate -Heli Õun ei mäleta täpselt kas tualettruumide pruunist kunstnahast polsterdusega ukсед pärinevad tema ideest või mitte. Igaljuhul on nad pärit umbes sellest ajast kuna just siis oli populaarne kunstnahkse polstri kastamine ustel.

Kohviku mööbel

Baarileti äärde plaanis Õun metallist, erkpunaseks värvitud, põrandasemonteeritavaid pukke, kuid tema teada neid ei monteeritud kuna neid peeti tõenäoliselt tol ajal liiga moodsateks. Küll aga meenub talle, et üks pukk vist siiski ka monteeriti paigale. Õun ei mäleta kas pukid olid pöörlevad või mitte.

Kohviku keskel olid valged, erkpunase polstriga plastikust “konjakitoolid” koos sinna juurde kuuluvate valgete ümmarguste laudadega. Toole toodeti küll Eestis, aga nende loojaks on soomlasest disainer Eero Aarnio.

16. Teletorni kohviku sisevaade

Eestil on Aarnio loominguga kummaline side. Tema 1966. aastal loodud legendaarse konjakitooli, mida on kutsutud ka karikatooliks ja konjakiklaasiks (inglise keeles Cognac chair ehk V.S.O.P.) võttis Eestis autori teadmata tootmisesse ettevõtte Kooperaator. Konjakitool kujunes üheks üleliiduliseks Nõukogude Eesti disaini sümboliks ja seda müüdi edukalt teisteski sotsialistlikes vabariikides.

17. Kooperaatori konjakitool

18. Eero Aarnio konjakitool

19, 20. Eero Aarnio konjakitoolid (V.S.O.P.)

Karikatoolidega olid sisustatud paljud Eesti NSV 1970ndate ja 1980ndate esindushooned ja söögikohad, lisaks Tallinna Teletornile ka näiteks Tallinna Olümpia-Purjespordikeskus.

Tool, mida rahvasuus kutsuti ka hammustatud pokaaliks, kujunes Kooperaatori hitt-tooteks ja seda valmistati järjest palju aastaid. [www.aripaev.ee 28,09,2007]

Konjakitooli kohta on pikem kirjeldus lisis nr. 3

Aate-Heli Õun mainib, et pidi tublisti vaeva nägema, selleks et neid toole sinna saada. Ta leidis, et nende toolide näol oli tegemist ainsate toolidega, mida ei olnud vaja eraldi eritellimusel teha ning mis olid ühtlasi stiilsed ning vormilt sobivad sellesse ruumi. Täpselt samasugused toolid olid ka teisel korrusel asuvas konverentsisaalis.

Kogu tolleaegse Teletorni sisekujunduse juures on näha ümara vormi pidevat järgimist kõiges. Aate-Heli Õun ise ütles, et ta ei kujutaks teletorni sisekujunduses ettegi mingeid kandilisi vorme.

21. Teletorni kohviku sisevaade

Selles kujunduses on suurepäraselt integreeritud sisearhitektuur välisarhitektuuriga. Mõlema puhul on rõhutatud ümmargust vormi. Kogu sisekujundus kohviku korrusel mõjus kosmiliselt, kuigi Aate-Heli Õun mainib, et see ei olnud taotlus omaette.

6. HILISEMAD MUUDATUSED INTERJÖÖRIS

Küsidest aastal 2007 teletorni piletimüügist kas tegemist on kohviku, restorani või baariga, vastati, et kõik kolm nimetatut on teletornis ühte koondatud.

Isiklikust viimasest külastusest teletorni kohvikusse, on jäänud meelde garderoobiluuk. Sisearhitekti mäletamist mööda, ei olnud kohvikukorrusel tema sisekujunduse ajal garderoobi. Liikudes eesruumist mööda platvormi paremale, jääb paremat kätt, akende vastu, puidust raamidega ja puidust voldikuksega garderoobi luuk või ava seinas.

Kuigi seda ei olnud seal päris algselt, viitab garderoobiluuk siiski tolle ajastu välimusele. Seda võib järeldada ka sellest, et garderoobid tolle ajastu toitlustusasutustes enamasti kaotati 1990. aastatel. Tõenäoliselt tehti garderoob 21 korrusele mõni aeg peale torni avamist.

1981. aastal valminud telefilmis ei ole näha Õun'i poolt mainitud punast vaipa kohviku põrandal. (Filmiarhiiv nr. P-2327/1)

Ka ei ole seda näha Filmiarhiivi 1985. aastast pärineval fotol. (Filmiarhiiv foto nr. 0 – 138630)

Isiklikest mälestustest on teise korruse fuajeest meelde jäänud 1980. aastate lõpust ja 1990. aastate algusest kandilised oranži kunstnahkse polsterdusega tumbad, mis olid asetatud ritta ning milledest ühel oli peal metalloosa. Metalloosaga tumba funktsiooniks oli tuhatuus. Sellised tumbad olid tol ja varasemalgi ajal kasutuses paljudes ooteruumidest ning enamasti olid nad värvilt punased. Näiteks võis neid näha ka Teenindusmaja juuksurisalongi eesruumis. Aate-Heli Õun mainib, et tema fuajeesse mingit istumisvõimalust ei kavandanud ning nimetatud tumbade olemasolust ei tea ta midagi. Selle põhjal saab järeldada, et tumbad paigutati sinna hiljem.

Taasiseseisvumine ja 1990. aastad tõid endaga kaasa ohtralt muudatusi kohvikute sisekujundustes. Paljusid interjööre asuti hävitama lihtsalt põhjusel, et tuleb kaotada kõik mis pärit nõukogude ajast. Nii hävisid ja said kannatada paljud tolleaegsed mainekate sisekujundajate poolt loodud interjöörid. Paraku ei olnud paljude interjööride uuendajateks elukutselised ning vastava haridusega isikud.

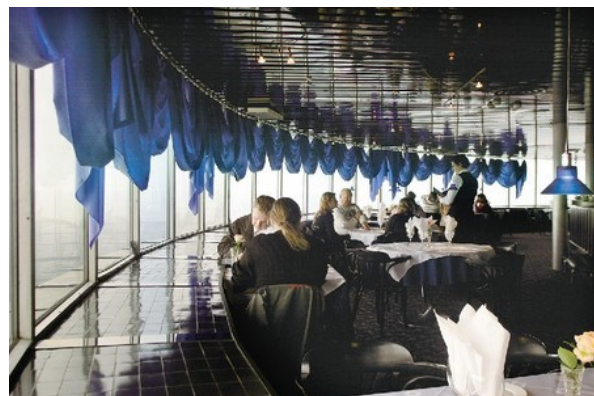
Ka Teletorni kohviku interjäär tegi 1990. aastate alguses läbi mõningad muudatused.

SL Õhtulehe artiklis räägib Üllas Prits, kes töötas teletorni kohvikus alates aastast 1991 kuni sulgemiseni aastal 2007 (alguses baarmani, hiljem direktorina), et viimane interjäär on olnud teletorni kohvikus samasugune just sellest aastast alates. [<http://www.sloleht.ee> 13,09,2007]

22, 23. Kohviku sisevaated aastal 2007

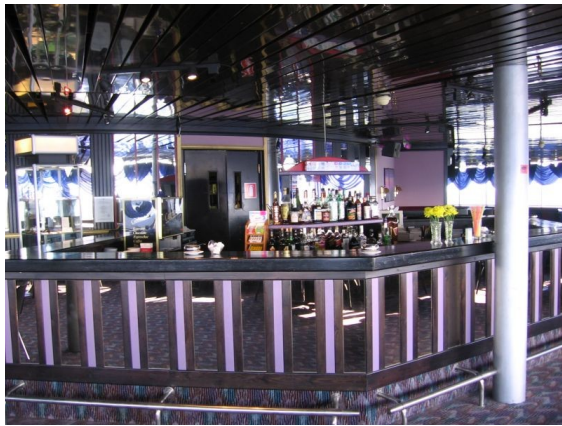
Viimases, 1990. aastate alguses muudetud interjööris on kinni müüritud kaarjas baarilett ning selle keskossa on tehtud uks. Baarileti kinnimüürimise põhjuseks oli tõenäoliselt köögiruumide laiendamine. Baarileti kinnimüürimisest tekkinud kaarjas sein on värvitud roosaks.

24, 25. Kohviku sisevaated aastal 2007

Seina ees, keset saali on uus nurgelise kujuga lett, mille välikülge katavad roosad triibud vaheldumisi tumedate läikivate triipudega. Ka sambad saali keskel on värvitud roosaks. Ammu on sealt kadunud Aili Kivioja loodud makrameed.

Ka mööbel on asendunud uuega. Saalis on akende äärde asetatud kandilised lauad. Toolideks on windsori toolist inspireeritud tumeda viimistlusega puidust toolid, millised olid laialt levinud 1990. aastatel ning eriti sagedast kasutust leidsid nad just iiri pubides. Kui 2003. aasta raamatu “Tallinna teletorn 20”, ühel fotol on näha veel saali keskel kahte ümmargust lauda, mis on väga sarnased 1980. aasta sisekujunduses olnud laudadele (Morozov 2003: 44), siis aastal 2007 neid laudu seal enam ei ole. Samal fotol on näha ka roosades – lillades toonides kardinaid, mis hiljem asendusid sinistega.

26. Hilisem baarilett

27. Teleskoop vaateplatvormil

Põrandat katab kirju, roosades ning lillades toonides mistra.

1990.aastatel paigutati kohvikuplatvormi aknaäärsetele kohtadele teleskoobid, milledega on võimalik jälgida tornist avanevat vaadet lähemalt.

Alles on jäänud autentsest sisustusest pärit graniidist põrandad ja mustadest kahhelkividest seinad ning aknalauad, ka laeplaadid on 1980. aastast. Alles on ka garderoobiluuk, mis küll juba enam aastaid kasutuses ei ole. Ka pruuni kunstnahaga kaetud ukсед on omal kohal. Telefonivestluses torni haldaja, AS Levira töötaja sõnul, ei ole hetkel enam kohvikukorrusel viimase sisekujunduse elemente. Kogu baari puudutav (mööbel, baarilett) sisutus on kohvikukorruselt ära viidud ning ruum seisab tühjana.

Teise korruse fuajee

Teisel korrusel ei ole enam eelpool mainitud oranže tumbasid. Fuajee seintele on asetatud must – valged fotod teletorni ajaloost ning klaasist kuubikus paikneb torni makett. Alles on siiani terazzopõrand tähtedega ning ka Dolores Hoffmanni vitraaž on endiselt oma kohal.

SL Õhtulehe artiklis mainib Üllar Prits veel: «*Minu meelest polekski mõtet siin midagi kapitaalselt ümber teha, kui näiteks võrrelda teletorni kirikuga, ei pea keegi arukaks kirikut kaasaegsemaks ümber ehitada. Nii on ka selle teletorniga, mis on oma ajastu märk. Selles mõttes polekski mõtet interjööri muuta. Näiteks tume kivi põrandal pidi kuuldavasti olema Siberi marmor, väga väärtuslik kivi.*»

Sellest võib järeldada, et oma osa interjööri säilimisest on kohviku direktoril.

Prits lisab veel, et mööbel ja kogu interjäär pärineb 1991. aastast. “*Ainult laudlinu vahetame iga kahe aasta tagant*”, täpsustab direktor. «*Ja seinu oleme värvinud. Siin polegi ju võimalik, nagu näiteks ka linnahalli puhul, mingit erilist uuendust ette võtta. Püsib siis selline, nagu omal ajal ehitati, või tõmmatakse hoopis maatasa.*» [<http://www.sloleht.ee> 13,09,2007]

7. TELETORNI KOHVIKU MILJÖÖ

Teletorni avamise järgselt oli torni kohviku näol tegemist kahtlemata ühe eksklusiivsema ja erilisema toitlustusasutustega. Isiklikele mälestustele tuginedes, on meelde jäänud, et päris algselt ei toimunud piletimüük mitte väravates, vaid teise korruse fuajees. Fuajee uksel seisis miilitsavormides naisterahvad, kes juhatasid paremale ja vasakule asuvate kassade juurde. Teletorni kohvikusse, mida nimetati rohkem Telemasti kohvikuks, oli võimalik pääseda ainult eelneva reserveerimise alusel. Enne kohvikusse jõudmist, näitas šveitser kätte laua.

Ka on isiklikest mälestustest kohvikuga meelde jäänud see, et baarileti taga olevale alkoholi riiulile oli asetatud „Mutionu“ pildiga plekist kandik, mis oli asetatud püstiselt riuli kaunistuseks ja täiteks. Tol ajal oli levinud analoogsete kandikute, sellisel viisil kasutamine ning ka justnimelt Mutionu motiivi kasutamine oli populaarne. Ühest küljest oli selline ese riuli kaunistuseks, teisest küljest oli heaks täiteks tolle aja tühjadele riulitele.

28. “Mutionu” joogialused

29. “Teletorni” joogialused

Veel mäletan, et baarmani ja kelnerite riietus oli samuti tolle aja restoranidele omane – valge triiksärk, mustad püksid, vest ning kivilips.

Laudadel olid papist punastes ja kollastes värvides ümmargused klaasialused, millel oli peal kiri – Telemasti kohvik.

Mäletan, et Teletorni kohviku menüüs leidis lisaks tolle aja tüüpilistele roogadele ka ebatraditsioonilisemaid toite. Näiteks teokarbi motiiviga aluselt serveeriti tol ajal väga „kallist ja erulist“ seenerooga, mida oli umbes kahe teelusika jagu.

1990. aastatel sai kohvik endale nimeks “Galaxy”.

SL Õhtulehes meenutab Üllar Prits, et 1990. aastatel muutus Teletorn kohaks, mida külastasid põhiliselt metalliärikad ja vene maffiamehed, kes tema meenutuste järgi kandsid musti ülikondi ja lakk-kingi. Hiljem hakkas kohvikut külastama ka teistsorti klientuur ning “maffia” ajastu sai läbi.

Üllase mäletamist mööda oli teletorni restoran üleüldse esimene erarestoran Eestis. «*Mitte kooperatiiv-, vaid just erarestoran,*» täpsustab ta. «*KGB mehed erastasid selle esimestena ära. Ise nad seda mulle rääkisid. Nemad saanud juba ammu aru, et NSVL kokku variseb, ning asusid õige varakult, veel enne Liidu kollapsit, endale sooje kohakesi välja vaatama.*» Üllas lisab, et kaua nad siin oma äri ei ajanud, leidsid peagi paremad paigad ja müüsid restorani edasi. Üllase sõnul vahetusid siin omanikud 1990. aastate alguses küllaltki tihti. [<http://www.sloleht.ee> 13,09,2007]

Nii nagu enamuses teisteski vastaval ajal loodud kohvikutes, kadus ka teletorni kohvikus 1990. aastatel ära garderoobi kasutamine ja šveitseri ametikoht.

Viimase isikliku külastusega Teletorni kohvikusse aastal 2007 selgus, et kuni torni sulgemiseni aastal 2007, on säilinud menüü sarnasena algsega. Menüüst võis leida palju nostalgiat tekitavaid roogi. Näiteks võib tuua eelroana kalamarja, marineeritud silmu ja keele tarretises, soojadest toitudest biifsteeki, tallinna šnitslit (sea sisefilee praetud munaga) või lihaseljankat. Ka kiievi kotlett on menüüs olemas.

Laudadel olevatesse veiniklaasidesse oli asetatud salvrätikud.

Kuni sulgemiseni aastal 2007, oli teletorni kohvikus tuntav 1980. aastate ning mingil määral ka 1990. aastate õhkkond.

Kuigi teenindajate vormiriietus oli küll aastate jooksul muutunud, oli see siiski üldjoontes sarnane algsele ning tekitas samuti 1980.aastate nostalgiat.

Teletorni kohvik oli populaarne koht kuni sulgemiseni 2007. aastal. Kuni lõpuni oli otstarbekas eelnevalt kohvikus laud reserveerida.

8. INTERJÖÖRI SÄILITAMINE

8.1. Toitlustusasutuste interjööride kaitse ja säilitamine Eestis

Praegu kehtiv Muinsuskaitse seadus¹² ei käsitle interjööri eraldi kinnis- või vallasmälestise liigina. Sealjuures on hakatud viimasel ajal siiski tollaegsetele toitlustusasutuste interjööridele mõningast tähelepanu pöörama.

Parimaks näiteks muinsuskaitse ja toitlustuskohtade interjööride vahel on aadressil Mürivahe 16, asuv Valli baar.

Postimees.ee avaldatud artiklis mainitakse, et esimese ja seni ainukese toitlustuskohana muinsuskaitse alla võetud Valli baaris, on üle 30 aasta vanune sisustus ja on seega tähtsuselt võrdne Raekoja või Oleviste kirikuga.

[<http://www.postimees.ee> 2007,04,04]

Ka järgnev, baari sisustust puudutav informatsioon on pärit samast artiklist. Valli baar avati 1960. aastatel ja kandis algselt nime Kohvibaar. 1970. aastate keskel telliti baari uus mööbel, kus samuti oluliseks mõjutajaks oli saabuv olümpiaregatt. Alates aastast 1991 kannab baar nime Valli baar. Sisustuses on ARS i poolt valmistatud originaalsed tammest baaripukid (21 tk), Kooperaatori U kujuline lett ja tumedad seinatahvlid.

Valli baari on küll aastate jooksul muudetud, kuid mööbel on säilinud senini sama.

1990. aastate alguses vahetati baarileti välikülge kattev punane kunstnahk välja puupaneelide vastu. 15 aastat tagasi vahetati välja ukсед ja aknad, kuid uued valmistati täpselt vanade koopiana. Hiljem on asetatud lakke ka ventilatsiooni torud.

[<http://www.postimees.ee> 2007,04,04]

---

¹²Muinsuskaitse seadus vastu võetud 27.02.2002, jõustunud 01.04.2002, 1 peatükk § 3

Postimees.ee artiklis ütleb Tallinna Kultuuriväärtuste Ameti muinsuskaitse osakonna juhataja Boris Dubrovik, et Valli baari interjööri kaitse alla võtmisel sai oluliseks sisekujunduse vanus ja originaalsus, ning lisab, et enamus tolle aja toitlustasutuste interjööridest on ümberehitatud või lammutatud.

Lisaks selgitab Boris Dubrovik Postimees.ee artiklis: *"Kui ma vaatan kõrtse, siis tuleb ahastus peale. Neid püütakse kujundada Iiri, Inglise või Šoti moodi. Aga midagi võiks jääda ka Eesti moodi."*

[<http://www.postimees.ee> 2007,12,07]

Kahjuks on enamus tollaegsetest toitlustuskohtade interjööridest hävinud, kuna senini pole peetud oluliseks pöörata tähelepanu tolle ajastu toitlustuskohtade interjööride säilitamisele.

8.2. Teletorni kohviku interjööri ja miljöö säilitamine ning taastamine

Olümpiaregati aegsetest interjööridest on säilinud väga vähesed, eriti kui võtta arvesse, seda kui palju interjööre valmis just sellel ajal.

Sama ajastu interjööridest, on lisaks Teletorni kohvikule säilinud peaegu täielikult "Narva" kohviku interjäär, veel on säilinud Tallinna kesklinnas, eelmises punktis mainitud "Valli" baar, osaliselt on säilinud ka "Energia" kohviku interjäär. Aastaid suletuna seisab sama aja interjööri "Neitsitorn".

Ka hilisemast ajast on vähe säilinud. Näiteks 1990. aastate alguses, seoses ülemineku ajaga vanalinna tekkinud tol ajal uudsetest "iiri pubidest", ei ole tänaseks päevaks alles mitte ühtegi interjööri. 1990. aastate alguse interjööridest on enamus kas ümberehitatud või asendatud uutega. See kõik näitab, et kohviku ja üldisemas plaanis avalikes interjöörides puudub originaali säilitamisest lähtuv suhtumine.

"Teletorni" kohvikut, "Valli" baari, "Energia" kohvikut ja "Narva" kohvikut ühendab lisaks interjööride eale, veel üks ühine omadus: juhatajad/omanikud on tegutsenud neis kohtades juba vähemalt 15 - 20 aastat.

Sellest võib järeldada, et oluline roll interjööride säilimise juures, võib olla ka omaniku/juhataja stabiilsel püsimisel toitlustuskohas. Ka suurt osa interjööri ajalugu puudutavast informatsioonist, on võimalik teada ainult juhatajate/omanike meenutustele.

Kuna paljudele sisekujundust puudutavatele küsimustele vastamiseks puuduvad muud allikad, siis on juhatajate/omanike meenutused sageli ainukesed allikad teatud info kohta.

Viimastel aastatel on hakatud rohkem väärtustama nõukogude aegset interjööri, seda käsitletakse nii kultuuri- kui ka nostalgia väärtusena. See on tingitud ka sellest, et kaasaegne muinsuskaitse areneb kogu maailmas ja on muutunud viimastel aegadel olulisemaks.

Kui eelmises lõigus mainitud säilinud interjööridega toitlustusasutustel on sise – ja välisarhitektuur tugevalt lahus, siis Teletorni kohviku säilitamisel ei ole niivõrd oluline vaid vastava ajastu interjööri säilitamisel, kuivõrd ainsal näitel tollaegsest sise – ja välisarhitektuuri ühtesulamisest. Sealjuures on tegemist äärmiselt erilise ja ainulaadse ehitisega Eestis.

Teletorni kohviku interjööri on küll 1990. aastatel muudetud, kuid taust (põrand, seinad, laed) on jäänud samaks. Taastamist vajaks kaarekujuline baarilett, mis 1990. aastatel kinni müüriti, kuna praeguse variandi puhul on tugevalt lõhutud sise – ja välisarhitektuuri ühtesulamist. Interjööri taastamisel tuleks järgida omaaegse sisekujundaja Aate – Heli Õun`i kavandatud joont, mille puhul sise – ja välisarhitektuur moodustasid ühtesulanduva terviklahenduse, järgides pidevalt ümmargust vormi.

Ka on Teletorni kohvik ainus näide tollaegsest tõeliselt esinduslikust toitlustuskohast. Nt. kahhelkividega seinu pole säilinud ühesti teises Tallinna tollaegses elitaarses toitlustuskohas. Ka mööbli puhul tuleks lähtuda algsest, Aate-Heli Õun`i poolt kavandatud variandist. Mööbel ei pea tingimata olema täpselt samasugune nagu aastal 1980, kuid võiks olla sellest inspireeritud. Sisekujunduse taastamisel ei tekiks probleemi ka nn. vana imiteerimisega kuna kogu interjöör tol ajal oli minimalistlik ning tänapäevaga suhteliselt haakuv.

Selle kõige puhul tuleks järgida sobivamaid lahendusi, mis oleksid vastavuses tuleohutusega. Et taastada tervik, vajab säilitamist ka Teletorni kohviku miljöö, seda nii menüüd kui ka kogu olustikku silmas pidades, seda eelkõige tervikliku nostalgiaväärtuse säilitamiseks.

Teletorni kohviku interjööri võib käsitleda kui ainsat olemasolevat näidet Olümpiaregati aegsest kohvikuinterjöörist, mis sulandub kokku välisarhitektuuriga. Teletorni kohviku interjäär on ainus omaaegne nn. olümpia-aasta tippinterjäär, mis on tänaseni sellises ulatuses säilinud.

Sisearhitekt Aate-Heli Õun lähtus teletorni 1980. aastal valminud interjööri kavandades püsivatest materjalidest ja väärtustest. Ta lõi selle interjööri, pidades silmas pikaajalist säilimist. See näitab, et kontseptuaalselt oli see sisekujundus loodud nii, et ta oleks püsiv. (Vt. Lisa nr. 2)

Ka see annab olulise põhjuse olümpia-aastal valminud teletorni interjööri säilitamiseks ning osaliselt taastamiseks.

9. KOKKUVÕTE

Sissejuhatuses püstitatud küsimusele, kas ja miks Teletorni kohviku interjäär väärib säilitamist ja kaitse alla võtmist, vastus on suures osas kirjeldatud Teletorni kohviku interjööri ja säilitamist käsitlevas peatükis (vt. pt. 8.2).

Töö käigus saadud interjööri puudutav informatsioon, annab alust järelduseks, et Teletorni kohviku interjäär ja miljöö väärivad säilitamist ja kaitse alla võtmist.

Samuti tuleks tulevikus kaaluda Teletorni kui arhitektuuriteose, mälestisena kaitse alla võtmist. Selleks annavad põhjust nii torni ainulaadne arhitektuur kui ka silmapaistvad mõõtmed. Samuti on teletorn oluline osa Tallinna siluetist. Hävimine või välised ümberehitused võivad oluliselt ja sobimatult silueti muuta. Uurimise käigus selgus, et oma suuruselt, hiilguselt ja stiililt sarnaseid teletorne, tehti 1970 ja 1980. aastatel peamiselt endistest sotsialistlike riikide linnades nagu nt. Vilnius, Moskva ja Berliin, viimase teletorn restaureeriti hiljuti. Lääne poole jäävad tornid on märksa tagasihoidlikumad. Teletorn on oma ajastu märk, sealjuures väga võimas märk, mis annab samuti põhjust torni kaitsmiseks. Ka on torn lisaks kultuuriajaloolistele väärtustele, Eesti Vabariigi iseseisvumise aegsete sündmustega seoses ajaloolise tähtsusega.

Töös kasutatud allikatest olulisimaks võib pidada intervjuud sisearhitekt Aate-Heli Õun'iga. Küllaltki palju infot Tallinna teletorni kohta on kajastatud internetiallikates ning ka kirjandusallikates on tornist suhteliselt palju kirjutatud. Vähem materjale leidub Teletorni kohviku kohta. Kahjuks ei olnud võimalik Töö tegemise käigus isiklikult teletorni kohvikusse pääseda, kuna torni haldaja sõnul on inimeste hetkel torni platvormile lubamine, rangelt keelatud.

Edaspidi tuleks rohkem pöörata tähelepanu nii avalike interjööride säilitamisele ja kaitsele, kui ka uute interjööride loomise ja muudatuste jäädvustamisele, seda nii fotode kui ka kirjalike allikate näol.

10. SUMMARY

The title of the BA – work is:

The Café Interior of Tallinn TV Tower from 1980 until Today.

The aim of the BA – work is to explain, does the interior and milieu deserve the preservation, partial restauration and take under protection and why.

The first part of the BA – work concentrates on the general materials, which concern the topic: on the influence of the Olympic Regatta to the cityscape of Tallinn, on the interiors of the catering enterprises in Tallinn from that era in general, includes the data of the building of the object and the historical overview.

In the second part of the BA – work is the specific era, object and its later changes discussed. The third part of the BA – work explains, which was the situation (on the heritage protection) of the interiors of the catering enterprises in the 1970 – 1990es alike.

The last part of the BA – work defines the aspects of the preservation and restauration of the interior of the café of the TV – tower. In the BA – work are the sources of the archive and literature as well the verbal and the internet sources used. As a result of the BA – work it became evident that the interior and milieu of the café of TV – tower, which was finished in 1980, deserve the preservation and taking under protection. The interior of the café of TV – tower may be discussed as a sole example of the café interior from the time of the Olympic Regatta, which merges the outer architecture. The café interior of the TV – tower is the only former so-called top-interior of the olympic year, which has been preserved to that extent until now. The inner architect Aate-Heli Õun proceeded from the stable materials and values by designing the interior finished in 1980. She created that interior keeping her eye on a long – term preservation. That shows that conceptually was this inner design created for being stable and this is the reason for the preservation and restauration of the interior.

There should also be considered taking the TV – tower as a piece of architecture under protection. The unique architecture of the tower as well its outstanding measures are the reason for this.

The TV – tower is also a major part of the Tallinn silhouette. In the case of destruction or external reconstruction could this change the silhouette drastically.

11. KASUTATUD MATERJALID

Kirjandus

Kodres, K. 2001. Ilus maja, kaunis ruum. Tallinn. Prisma Prindi Kirjastus.

Masso, T. 1983. 100 ehitist. Tallinn. Kirjastus Valgus.

Morozov, G. 2003. Tallinna teletorn 20. Tallinn. Layout OÜ Reilender.

Parašin, L. 1983. Olümpiaregatiiraamat. Tallinn. Kirjastus Eesti Raamat.

Raam, V. 1993. Eesti arhitektuur. Tallinn. Kirjastus Valgus.

Muinsuskaitseeadus. Jõustunud 27. 02. 2002, vastuvõetud 01.04.2002, 1 peatükk § 3

Allikad

Arhiiviallikad

Eesti Filmiarhiiv. Vaade Tallinna televisioonimastile. Tln. 1955.

Foto nr. 0 – 80211

Eesti Filmiarhiiv. Vaade Tallinna raadio – ja televisioonijaama torni ehitusele. Tln. Juuli 1976. Foto nr. 0 – 104762

Eesti Filmiarhiiv. Tallinna Raado – ja Televisiooni Saatekeskus teletornis Kloostrimetsas. Tln. Mai 1987. Foto nr. 0 – 146755

Eesti Filmiarhiiv. Tallinna teletorni avamisel lõikab sümbolse lindi läbi ENSV Ministrite Nõukogu esimehe asetäitja Bruno Saul. Tln. Juuli 1980. Foto nr. 0 – 119616

Eesti Filmiarhiiv. Vitraaž Tallinna teletorni hallis. Tln. Mai 1987. Foto nr. 0 – 146753

Eesti Filmiarhiiv. Teletorni kohviku sisevaade. Tln. Juuli 1981. Foto nr. 0 – 111779

Eesti Filmiarhiiv. Tallinna teletorni kohviku sisevaade. Tln. Märts 1981.
Foto nr. 0 – 124852

Eesti Filmiarhiiv. Tallinna teletorni kohviku sisevaade. Tln. Aprill 1985.
Foto nr. 0 – 138630

Eesti Filmiarhiiv. Vaade Tallinna teletornile Kloostrimetsas. Tln. Mai 1988.
Foto nr. 0 - 146735

Eesti Filmiarhiiv. Tallinna teletornis. Tln. 1981. Film nr. P - 2327/1

Suulised allikad

Intervjuu Tallinna teletorni kohviku sisearhitekti Aate – Heli Õun'iga. 27.03.2008
Märkmed teksti autori valduses.

Internetiallikad

[<http://www.eero-aarnio.com>] 12.04.2008

[http://et.wikipedia.org/wiki/Tallinna_teletorn] 09.05.2008

[<http://www.muinas.ee>] 17.03.2008

[<http://www.artun.ee>] 12.04.2008

[<http://www.tallinn.ee/est/g2432s22201>] 18.03.2008

[<http://www.maaleht.ee/LEHT/2000/08/03/elu.html>] 12.03.2008

[<http://www.tarbija24.ee/060407/esileht/siseuudised/tallinn/253514>] 12.04.2008

“Teletorn sai uue tuletõrjesüsteemi” [<http://prahijaht.epl.ee/artikkel/425598>]

Ajaleht 14.04.2008

“Teletorn sai tunnustuse” [<http://www.sloleht.ee> 20.10.2002] 12.04.2008

Anni, M. “Eero Aarnio ümarvormid” [www.aripaev.ee 28.09.2007] 09.04.2008

Paulus, K. “Eero Aarnio karikatool ja Nõukogude Eesti”

[<http://www.kirikiri.ee> 07.02.2006] 12.04.2008

Kulli, J. “Teletorni restorani viimnepäev” [<http://www.sloleht.ee>] Ajaleht 13.09.2007 lk 8

Viivik, A. "Teletorn kaotab kõrgust". [<http://www.sloleht.ee>] Ajaleht 2000, 07,14 lk 3

Suvi, R. "Teletornide keeruline saatus" [<http://www.nadal.ee>] Ajakiri 2005 lk 4

Tooming, R. "Teletorni valgustamine läheb maksma 3,2 miljonit" [www.postimees.ee] Ajaleht 2006, 11,22 lk 8

Suutre, S. "Teletorn suletakse esmaspäeval" [<http://www.epl.ee>] Ajaleht 2007,11,20 lk 9

Rannamäe, K. "Teletorn võib tulevikus taas külalistele ukсед avada" [<http://epl.ee>] Ajaleht 2008,04,22 lk 11

Raun, A. "'Valli' baar võeti muinuskaitse alla" [<http://www.postimees.ee>] Ajaleht 2007,04,04 lk 9

Mõttus, K. "Valli" baarist sai muinsusmälestis [<http://www.postimees.ee>] Ajaleht 2007,12,07

12. LISAD

LISA 1

TALLINNA TELETORNI TEHNILISED ANDMED

- Torn kõrgus: 314 m
- Vaateplatvormi kõrgus: 170 m
- Alus merepinnast: 24 m
- Kogukaal: 20 000 t
- Vaateplatvormi läbimõõt: 38 m
- Vundamendi sügavus: 8,5 m
- Vundamendiplaadi paksus: 2,5 m
- Lubatud kõrvalkalle tuule mõjul, torni tipus: 1,5 m
- Vaateplatvormi lubatud kõrvalkalle: 90 cm
- Betoonosas (keldrist kuni metallosani) on 2254 trepi astet
- 13.–18. korrusel on torn seest tühi (seal asuvad ainult liftišahtid ja tuletõrjetrepp).

(http://et.wikipedia.org/wiki/Tallinna_tele torn)

LISA 2

INTERVJUU SISEARHITEKT AATE – HELI ÕUNTGA

Kuidas sattusite teletorni kohviku ja teise korruse fuajee sisekujundajaks?

Tellimus tuli Moskva poolt toleleagssesse Kunstiinstituuti. Alguses pakuti seda Vello Liivile, kes sellest keeldus. Kui asi jõudis selleni, et keegi ei soovinud pakkumist vastu võtta, tekkis oht, et pakkumine saadetakse Moskvasse tagasi. See asjaolu saigi otsustavaks pakkumise vastuvõtmisel. Leidsin, et sellise olulise ehitise sisekujundaja võiks siiski olla Eestist.

Kuidas kujunes sisekujunduse tegemise aeg?

Mäletan, et pidevalt tuli osa võtta erinevatest olümpiaobjektide koosolekutest. Mäletan, et vesteldes teletorni arhitektiga, mainis ta, et seistes Raekoja platsis ja vaadates Vana – Toomast, oli ta teinud otsuse, et torn peab olema sellest inspireeritud. Teletorn pidi sarnanema Vana – Toomase mütsiga. Mäletan, et tööde tegemise ajal käidi pidevalt kontrollimas vastavust tuleohutusega. Veel terve viimane öö enne olümpiaregati algust käisid torni sees ja väljas tööd. Tuleb meelde, et ligi 300 sõdurit põletasid teletorni ümber prahti, ka mu oma poeg kes oli tol ajal viieteistkümne aastane, võttis töödest osa. Õnneks sai kõik õigeaegselt ajaks valmis.

Milline oli Teie poolt loodud interjäär teletornis?

Lisaks tornis olevale sisekujundusele, tegin kujunduse ka väravakioskidele, millede seinad olid kaetud mustade kahhelkividega. Veel kujundasid ma väravasse aia, mis oli lahendatud nagu karjaaed. Turvalisuse probleemide pärast asendati aed üsna varsti uuega, mille tegi üks metallikunstnik.

Teletorni sisekujundusse materjale valides, lähtusin sellest, et tegemist oleks jäävate väärtustega.

Teise korruse fuajeesse sai algselt tehtud kaldseinad, milledesse pidi tulema garderoob. Minu teada seda sinna siiski ei tehtud. Põranda materjaliks sai terazzo, millel on ladinatähestik ja kaarekraadid. Tahtsin, et sinna oleks jäädvustatud kõik töömehed ja muud asjaosalised, kes osalesid torni ehitusel. Tähestikust oli igaühel võimalik oma nimi välja lugeda. Minu ideeks oli ka vitraaž. Tundsin Dolores Hoffmanni isiklikult ja ei kahelnud hetkegi, et just tema on õige isik vitraaži tegemisel.

Ülemist, platvormi korrust, kujutasin ma ette kui katusealust või pööningut.

Põrandale sai must graniit. Laes olid mustad plaadid, millede materjali kahjuks ei mäleta. Seinad olid kaetud mustade kahhelkividega. Idee seisneski selles, et kogu taust peab olema must. Keset ruumi kavandasin ümarad sambad, milledele kinnitati Aili Kivioja makrameed. Makrameed pidid endast kujutama purjeid või ämblikku. Materjaliks oli valge pesunöör. Makrameed immutati tulekindla vahendiga.

Nii nagu seinad, oli ka kaarjas baarilett kaetud mustade kahhelkividega. Lakke sai valgustuseks pandud mustad plafoonid.

Toolideks olid valged, erkpunase polstriga karikatoolid, mida tootis Kooperaator. Pidin tublisti vaeva nägema, et neid toole saada. Laudadeks olid valged ümmargused lauad.

Põrandale sai pandud punane mistra, mis oli põlemiskindel. Ka esineja kohale plaaniti vaip. Mäletan, et Signe Kivi aegne kursus tegi vaiba kavandi. Kas vaip ka maha pandi, seda ei tea. Baarleti äärde kavandasin erkpunased põrandassemonteeritavad metallist baaripukid. Kuid neid ei monteeritud põhjusel, et nad on liiga moodsad. Siiski meenub, et üks pukk monteeriti. Kas pukid olid planeeritud pöörlevatena, seda ei mäleta.

Radiaatorikateteks said metallist kanttorud. Torud sai kavandatud nii, et radiaatoritele oleks vajadusel lihtne ligi pääseda.

Kas Teie kavandatud olid ka pruuni kunstnahaga kaetud tualettruumide uksed ja puidust voldikuksega garderoobi luuk?

Uste kohta kahjuks ei mäleta. Garderoobi minu mäletamist mööda minu kujunduses kohvikukorrusel ei olnud.

Kahjuks hävisid ühes tulekahjus koos paljude teiste materjalidega ka teletorni sisekujundust puudutavad allikad.

Kas Teie sisekujunduse ajal olid teise korruse fuajees oranžid tumbad?

Ei mäleta, et minu ajal oleks seal olnud mingit istumisvõimalust.

Kas kosmiline mõju kohviku interjööris oli tahtlik ?

Kosmiline mõju ei olnud tahtlik. Samas ei kujutanud ma ette, et seal võiks olla näiteks puidust mööbel. Sellises kohas oleks see mõjunud liiga koduselt. See ruum nõudis midagi erilist.

Kuidas suhtute sellesse, et renoveerimise käigus on kinni müüritud kaarjas baarilett ning et uus lett, mis paikneb kohviku keskel, on kandilise vormiga?

Kaarja leti hävimisest on äärmiselt kahju. Kandilisi vorme ei kujuta sellises ruumis ettegi.

Milliseid interjööre olete veel loonud?

Üldiselt ei ma ole olnud sisekujunduses väga aktiivne. Minu loodud on Raadiomaja valge saal ja kohvik. Valgest saalist räägitakse veel tänaseni. Mäletan, et sinna sai kavandatud valged kunstnakkse polstriga toolid. Veel on minu tehtud Habaja sovhoosi ruumid, kohviku “Merepiiga” ja Tartu “Kaunase” restorani sisekujundus.

Kuidas suhtute sellesse, et interjööre pidevalt muudetakse?

On väga kurb, et sisekujundajate töödel puudub autorikaitse ja nende töödega võib teha mida iganes. Kui Leila Pärtelpoja kujundatud restoran “Vana – Toomas” 1990. aastatel ümber tehti, siis tundus küll, et asi pole õige. Leian, et sellistes muudatustes on omajagu süüdlane uus riigikord.

LISA 3

KONJAKITOOL

Konjakitooli kirjeldava materjalina on kasutatud lõiku Karin Pauluse interneti kirjutisest aadressil [http://www.kirikiri.ee/article.php3?id_article=294]

Eero Aarnio karikatool

1932. aastal sündinud Aarnio tuntuimad istmed on kerakujuline klaas-kiust "Pall" (1963) ja radikaalsem "Pastill" (1967). Vähem efektne karikatool on kavandatud 1966. aastal. Soomes tuntakse istet rohkem "Konjakiklaasi" (*Konjakkilasi*) ning "V.S.O.P." nimetuste kaudu. [1] Tool on klassikaliselt valge, kumer plastiste paiknemas kellukesekujulisel pjedestaaljalal. Kera sisene vahtkummist polster on käetud villase tekstiiliga. Kehandi raskust kandev ringjas alus on värvitud metallist. Tugitooli istmeosa pöörleb ümber oma telje. Nagu Eero Aarnio tuntuimat tooli "Pall", võib ka seda võrrelda arhetüüpse pesa kujundiga. Inspiratsiooni allikaks on autorile olnud tõepoolest konjakiklaasi ilus vorm. Aarnio keskkonna tajumine on justkui mõõtkavatu, suur võib olla väike ning vastupidi [2] - maailmanägemine, mis meenutab "Alice'it imedemaal". Viimast on nagu hipiesteetikatki tõlgitsetud läbi psühheedeelia prisma. Seda varianti välistamata tundub karikatooli proportsioonimoonutus pigem popiliku mänguna. Stiliseeritud narratiivi kasutamine eseme kujunduses on aga disainerile eriomane: meenutab ju tõepoolest Aarnio "Pall" palli, laud "Kruvi" kruvija "Konjakiklaas" anumad. Karikatooli võiks käsitleda avangardse vormidekonstruktsioonina. On lõhutud üks algkujundeist - kera - ning näidatud, et selline katkine "ebamodulaarne" ese võib osutada heaks istmeks. Samas on istme põhikomponendid tugitoolile tavapärased: kasutatud on harilikke selja-ja käetugesid. Viidatud on varasematele plasttoolidele (Eero Saarise "Tulp"), tõlgendatud iseennast ("Pall"), kuid ometi on vormis palju värsket. See, et Aarnio pole kasutanud dekonstruktsiooni teadlikult, ei ole määrav.

Mõistet, milles *de-* tähendab äramuutmist, eraldamist ning konstrueerimine kokkuseadmist, ei tohiks pidada samanimelise mõttesuuna monopoliks, vaid pigem meetodiks.

Objekti osadeks lammutamine ning uudsel, metateksti rollile pretendeerival viisil ülesehitamine peaks olema iga disaineri, arhitekti või kunstniku ülesanne. "Konjakiklaas" on varasemate istmete kududest sündinud süntees.

Nõukogude karikatool töötab kummastava paralleeltasandi või -reaalsusena. Juba kord Eero Aarnio väljatöötatud ning "Askos" toodetav ese leiutatakse "Kooperaatoris" uuesti. Ajakirja põhjal tehakse uued joonised ning konstrueeritakse tool. Reinkarnatsiooni läbi teinud tool on ka teisenenud, väikesi muutusi on tema välisilmes ning materjalis.

Hetkel karikatooli Soomes ei toodeta. Seda, et ka "Kooperaator" veidi elitaarsena mõjuvat karikatooli valmistas, Eero Aarnio ei teadnud. [3] 30. mail 2001 käis Aarnio oma abikaasaga spetsiaalselt näitusel "Asjad minu elus" Eesti koopiat vaatamas.

"Kooperaatori" karikatool

Kuni 1970. aastateni puudus NSV Liidu kohvikutel, restoranidel ning sööklatel võimalus hankida riigisisese toodangu hulgast korraliku kvaliteedi ning esteetilise välimusega mööblit. [4] Seetõttu osteti valuuta eest sisustust Skandinaaviamaadest ning Idabloki riikidest nagu Ungari ja Tšehhoslovakkia. "Kooperaatori" juhtkond tajus turu nõudlust ning tänu üleliidulise kooperasiiooni süsteemi kaupade turustaja *Sojuz Torgoborudovanije* (allus Kaubandusministeeriumile) toetusele hakati orienteeruma just sellele suunale. Arendustöö tarbeks moodustati "Kooperaatoris" rohkem kui kolmekümnest inimesest koosnev loomegrupp, kuhu kuulusid tehnoloogid, disainerid, arhitektid. Kuna "Kooperaatori" toodang pidi Liidu tasandil asendama kiiresti Lääneriikide sisustust ja kohalike disainerite originaalsust ei osatud väärtustada, saadeti välismaale "õppima" juhtkond. Näiteks külastas direktor Leo Noormets "Askot", "Sotkat" ja "Lepofini". Soome ettevõtted katsusid küll selliseid visiite vältida, kui mõistsid, et Nõukogude Liidu tellimusi jäi "Kooperaatori" toodangu arvelt vähemaks. Nende komandeeringute järel hakati Eestis Soome disaini ja sortimendi järgi sättima kohvikute, sööklate ja restoranide mööblitootmist. "Standardi" ja Mööbli- ja Vineerivabrikuga võrreldes võib eriti novaatorlikuks pidada klaasplasti kasutuselevõttu.

See osutus võimalikuks tänu ETKVL-i võrgu osavale koordineerimisele. "Ortole" muretseti spetsiaalsed klaasplasti töötlemise seadmed ja hakati seal "Kooperaatori" kavandite järgi tegema mööblikarkasse. ETKVL-i võrgus valmistati ka polstrit ja tekstiili. Malmist toolijalgu tootis "Kooperaatorile" Tartu Kaubandusliku Inventari Tehas.

1980. aastatel tulid asemele Novosibirskist kooperasiiooni korras valminud tuuralumiiniumist jalad. Omavahelise lepingu alusel sai materjali terves Liidus ainult "Kooperaator" (nt konkurendile "Standardile" seda ei jagatud). Esimesed kavandid tehti kohvikutes kasutatud välismaiste esemete koopiatena (näiteks P-4) või joonistati ümber fotodelt. Ilmselt foto vahendusel jõudis Eesti turule ka karikatool. Seetõttu häbeneti nii mõnelegi väliskülalisele oma mööblit näidata. Samas ei esitanud need "Kooperaatorile" mingeid pretensioone, sest Soomes olid sellised esemed juba moest läinud ning tootmisest maha võetud. Mõned koopiad anti töösse ka ebateadlikult. Alati ei tabanud ettevõtte kunstinõukogu, et kunstnik on midagi maha joonistanud, ja tõde tuli ilmsiks alles hilisemal välismaa kataloogi sirvimisel. [5] Teiste Nõukogude suurettevõtetega võrreldes vaheldus "Kooperaatori" toodang suhteliselt kiiresti - 20-30% aastas.

Kui alul valmistati mööblit peamiselt mujalt saadud kavandite järgi, siis 1970. aastate teisel poolel hakati seda ise kujundama. Kavandamisega tegelesid korraga neli-viis disainerit ning kaksteist konstruktorit. Kohe peale instituudi lõpetamist jäid "Kooperaatorisse" sisearhitektid Merike Hagel (1970-1992), Liis Aarne (1977-1982); ettevõttes töötasid veel Irena Timusk (1978-1982), Ivi-Els Schneider (1975-1982), Malle Agabuš (1977-1982). Kolme viimast peab mööblikunstnik Leila Pärtelpoeg tagantjärele eriti olulisteks, kuna neil olevat läinud korda asendada juhtkonna vastumeelsusest hoolimata maitsetute näidiste kopeerimine ajalooliste eeskujude alusel [6] sündinud toodetega (Pärtelpoeg 1997: 10). 1970. aastate teisel poolel hakkas ettevõtte tõepoolest tootma rohkem puitmööblit, mille võis põhjustada noorte jõuliste disainerite invasioon. Samas valitses mööblitööstuses juba postmodernsem trend, mistõttu "Kooperaatori" retrohõnguline toodang polnud üllatav. Võrreldes teiste ettevõtetega olid kunstnike võimalused küllaltki avarad: rohkem sai reisida, ning kuigi esemete tootmisse juurutamine läks vaevaliselt, sai proovida plastist ning metallist [7] vormide modelleerimist (Ammer 1999: 23).

Peamiselt restoranide-kohvikute ning büroode, vähem koduseks otstarbeks mõeldud mööbli sortiment küündis 1980. aastaks seitsme-kaheksakümne nimetuseni. Suur osa toodangust oli varustatud kvaliteedimärgiga, mis Nõukogude kontekstis oli tähelepanuväärne. Tehti ka sisekujundusprojekte üksikute hoonete tarbeks, 1970. aastate lõpus kavandati mööblit Tallinnas, Moskvas ja Leningradis paiknevatesse olümpiaobjektidesse.

Põhiosa toodangust turustati väljaspool Eestit. (Kooperaator 1980: 3,13). "Kooperaatori" kätekuivateid, sööklamööblit ning puidust lelusid eksporditi näiteks Saksa DV-sse, Prantsusmaale, Bulgaariasse, Soome, Rootsi, Taani ja Itaaliasse. Mööblit vähem kasvas toodangu maht kõrvalharudes (neljandik üldproduksioonist), kuid siiski jätkati seitsmekümnendatelgi kraede, mütside, kasukate, susside, kudumismasinat ning mänguasjade tootmist. Suhteliselt väikeseks võiks pidada ühe protsendini ulatuvat praagikogust (Kooperaator 1980: 17).

[<http://www.kirikiri.ee> 07,02,2006]

LISA 4

FOTODE NIMEKIRI

1. http://www.eok.ee/est/olympiamangud/moskva_1980
2. Eesti Filmiarhiiv. Vaade Tallinna televisioonimastile. Tln. 1955.
Foto nr. 0 – 80211
3. Eesti Filmiarhiiv. Vaade Tallinna raadio – ja televisioonijaama torni ehitusele. Tln. Juuli 1976. Foto nr. 0 – 104762
4. Eesti Filmiarhiiv. Tallinna teletorni avamisel lõikab sümboolse lindi läbi ENSV Ministrite Nõukogu esimehe asetäitja Bruno Saul. Tln. Juuli 1980. Foto nr. 0 – 119616
5. <http://www.delfi.ee/news/majandus/majandus/article.php?id=18962862&pictureID=17296183>
6. http://www.hip.ee/090706/esileht/siseuudised/208724_foto.php
7. http://en.wikipedia.org/wiki/SC_Lithuanian_Radio_and_Television_Centre
8. Eesti Filmiarhiiv. Vaade Tallinna teletornile Kloostrimetsas. Tln. Mai 1988.
Foto nr. 0 – 146735
9. Eesti Filmiarhiiv. Tallinna Raado – ja Televisiooni Saatekeskus teletornis Kloostrimetsas. Tln. Mai 1987. Foto nr. 0 – 146755
10. <http://www.tallinn.ee/est/g2432s22201>

11. Eesti Filmiarhiiv. Vitraaž Tallinna teletorni hallis. Tln. Mai 1987. Foto nr. 0 – 146753
12. <http://pilt.delfi.ee/picture/1547753/>
13. <http://loc.alize.us/#/geo:59.471310,24.887338,17,k/>
14. <http://loc.alize.us/#/geo:59.471310,24.887338,17,k/>
15. Eesti Filmiarhiiv. Teletorni kohviku sisevaade. Tln. Juuli 1981. Foto nr. 0 – 111779
16. Eesti Filmiarhiiv. Tallinna teletorni kohviku sisevaade. Tln. Märts 1981.
Foto nr. 0 – 124852
17. www.osta.ee
18. http://berlinmodern.com/content/living_2/vsop_chair.html
19. <http://www.zeit.de/online/2007/44/bg-eero-aarnio>
20. http://berlinmodern.com/content/living_2/vsop_chair.html
21. Eesti Filmiarhiiv. Tallinna teletorni kohviku sisevaade. Tln. Aprill 1985.
Foto nr. 0 – 138630
22. <http://www.megainfo.ee/abc/50>
23. http://www.tarbija24.ee/050907/esileht/siseuudised/tallinn/281220_foto.php
24. http://www.hip.ee/090706/esileht/siseuudised/208724_foto.php
25. <http://euro.postimees.ee/271007/lisad/arter/toit/291720.php?galaxy-viimased-paevad>

26. <http://www.reisid24.ee/offers.php?id=63>

27. <http://www.reisid24.ee/offers.php?id=63>

28. http://www.virtsu.ee/ajalugu/kalur_mutionu.html

29. Isiklik foto